

MÜNİF EFENDİ'NİN “EHEMMİYET-İ TERBİYE-İ SİBYÂN” ADLI MAKALESİ HAKKINDA BİR ÇALIŞMA

ÂDEM AKIN*

Osmanlı İmparatorluğunda uzun bir süreden beri başlayan “Batılılaşma” faaliyetlerinin, 19. yüzyılın ikinci yarısındaki kalburüstü temsilcilerinden biri olan, Münif Efendi (sonradan Münif Paşa) (1828-1910)¹, sosyo-ekonomik kalkınmanın ve dolayısı ile en azından Batı medeniyetleri ölçüsünde medenî olmanın en temel vasıtalarından birinin ve belki de en önemlisinin ilim ve maarif olacağını gayet isabetli bir şekilde teşhis eden, makâleleri ve diğer neviden eserleriyle, yönetici kadrolara, sağlıklı, güvenli ve akılcı hedefler gösteren ve bu hedeflere ulaşmada, uygun yöntemleri belirleyen ve bunların gerçekleşmesinde bakanlık da dahil olmak üzere devlet yönetiminin muhtelif mevkilerinde görev yapmış bulunan, tarihimize, hakikaten önemli bir şahsiyettir.

Biz bu makâlemizde Münif Efendi'nin, 1860 yılında, kendisinin öncülüğü ile kurulan ve gerçek bir ilim cemiyetinin vasıflarına haiz olan, Cemiyet-i İlmiye-i Osmanîye'nin 1863 yılında ayda bir kere olmak üzere çıkarılmaya başlanan ilk Türk dergisi Mecnûa-i Fünûn'da, “Ehemmiyet-i Terbiye-i Sıbyân”² adıyla neşrettiği, önemli bir makalesinin tetkikini yapıp değerini belirlemeye çalıştık. Hiç şüphesiz ki, Münif Efendi hakkında verilecek hükümlerin doğruluğu ancak onun bütün eserlerinin tetkikinden sonra mümkün olabilecektir.

Münif Efendi'ye göre, bir kimsenin ya da adayın, ilim tahsiline başlayabilmesi ve onu davranışlarında olgun kılacak vasıtaları elde edebilmesi

* Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arapça Okutmanı.

¹ Münif Efendi'nin doğum tarihi üzerinde henüz bir mutabâkata varılmamıştır. İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, 1828 tarihine Münif Efendi'nin itiraz etmediğini bildirmektedir. Münif Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında şu kaynaklara bakılabilir.

İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1938, cüz: 6, s. 997-1013; Ali Fuat, “Münif Paşa”, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, İstanbul 1930, fasükül 4, s.100-123; Ebuzziyâ Tefvik, “Münif Paşa Hayatı ve İşleri”, *Yeni Tasvir-i Efkâr*, sayı 251, 1910; Recep Duran, “Mehmet Tâhir Münif Paşa, Hayatı, Felsefesi”, *Erdem*, Ankara 1987, cilt 2, sayı 6, s. 801-850.

² Münif Efendi, “Ehemmiyet-i Terbiye-i Sıbyân”, *Mecmuai Fünûn*, İstanbul 1279, fasükül 5, s. 176-185.

için, öncelikle cehlını itiraf etmesi ve kendi noksan ve kusurlarını araştırması gerekir. Neden bir kimse cehlını itiraf etmedikçe ilim tahsiline başlayamaz? Çünkü insan, çocukluktan beri alıştığı gelenek ve göreneklerin, ahlâkî hükümlerin ve eşdeyişle genel yargıların güzel ve çirkin olanını, iyisini ve kötüsünü temyizden âciz olduğu ve onları külliyyen benimsediği için, bu keyfiyetin, olayların gereğini tanımaya engel olduğunu bilemeyecek, ilim tahsîl ederken karşılaşılabilecek doğrulara, sırf geleneklere mugayir olması sebebiyle cephe alacaktır. Fakat iyice düşünüp taşınabilen akıl sahibi kimseler, bu hâli idrak etmekle kalmayarak, gerçeği bulmak için (söyleyene bakma, söylenene bak) kaidesince, önermelerin, ne kadar ve ne derece üstün vasıflarla donatılmış olursa olsun şu ya da bu şahıs tarafından zikredilmiş olmasını da onun doğruluğuna delil kılmayacak ama biz-zat önermenin kendisinin doğruluğunu tetkik etmeyi asıl vazife addedecektir.

Münif Efendi, memleketimizde medeniyetin gereği gibi ilerlemesine, servet ve saadet vâsıtalarının halk arasında artmasına ve yaygınlaşmasına mâni olan bazı sebeplerin bulunduğuna işaret ederek, bunlardan habersiz olunması halinde, toplumun zararlı çıkacağını beyan etmektedir. Onun bu paragrafta kullandığı lisan, bu hususa dair zikredilecek fikirlerin oldukça yeni ve sağlam olacağı intibâını uyandırmaktadır.

Münif Efendi'ye göre insan, cismanî ihtiyaçlarını, (beslenme, üreme, konuşma v.b.g.) hayvanlar gibi, tabiatının zorunlamasıyla karşılama eğiliminde olduğu halde, rûhanî gereksinimlerini (her nevi kültür ve medeniyet ürünleri) doyurmaya aklen ve şer' en me'murdur; şu halde, ona göre, beslenme, üreme, korunma gibi temel gereksinimlerini karşılayabilen bir insan, insanlık vasfı ile vasıflandırılmaz; ya da bu gereksinimleri karşılayabilmiş olması sebebiyle, eğer bunlara ek bir faaliyeti gerçekleştirmezse, hayvanlık vasfı ile vasıflandırılmaktan kurtulamaz; şu halde, insanın rûhanî yönüne de uyması gerekir, ancak bu şekilde günlük yaşantının gâilelerinden kendini kurtararak, üstün uygarlık ürünleri yaratabilir; zâten o, bunları yapmaya, bu yönünü oluşturmaya ve geliştirmeye mecburdur; akıl ve şeriat ona bu görevi vermiştir. Bu nedenle, olgun kimseler, evlâtlarının cismanî gereksinimlerini karşılamakla yetinmeyerek, onların ilim ve ahlâkî eğitimlerine de özel bir ehemmiyet gösterirler. Buraya kadar Münif Efendi'nin fikrinde herhangi bir orjinalitenin olmadığı rahatlıkla iddia edilebilir. Fakat, aşağıda belirtildiği gibi, eğitimin gerekliliği düşüncesini dayandırdığı fikirler gerçekten ilginçtir.

Münif Efendi'ye göre ebeveyn, çocuklarını mahdut bir süre zarfında muhafaza edebilir; ondan sonra ise, çocukları, hem kendilerini ve hem de kendi çocuklarını beslemek zorunda kalacaktır. Sefalet, istenmeyen bir durum olduğuna göre, ebeveyn, kendisinden sonra geleceklerin, bu duruma düşmelerini engellemek için, onlara, bir ilim ve marifet veya bir iş ve sanat (zanaat) talim ettirmelidir. Fakat, yalnızca sefaletten korkulmaz, itibarsızlık da en az onun kadar korku vericidir. Şu halde itibarlı olmanın vasıtası da bilgi olacaktır.

Ancak bu ilim ve sanatlar hangi ölçüde, hangi mikyasa göre tayin edilecektir? Ona göre, bunlar zamanın icâblarına ve kısmen de çocuğun "meyl ü hevesine" göre seçilecektir. Günümüzde de bu ölçütlerin, hem de birinci ölçüt ağırlıklı olmak üzere, kullanıldığını görmekteyiz. Günümüz bilim ve teknolojisi, bugünkü seviyesine ulaşırken, özellikle 17. yüzyıldan sonra büyük bir atılım şeklinde tezahür eden inkişafı sırasında, yeryüzünün çehresini tamamen değiştirmiş ve bu gelişim, insanın da bu yeni çevreye uyumu zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Uyumsa ancak, insanların, bu yeni çevrenin gereksinimlerini karşılayacak bir biçimde eğitilmeleriyle sağlanabilir. Bu sebeple Münif Efendi'ye bu hususta hak vermek doğru olacaktır.

Münif Efendi, "ulûmun sanayie ziyâde medhal ve muâveneti" olduğunu söylerken, sanayi kavramını, bugün anlaşılandan daha dar bir anlamda kullanmaktadır. Sanayi kavramı "hammaddeleri yapılabir hale sokmak için uygulanan eylemlerin ve bu eylemleri uygulamak için kullanılan araçların topu"³ olarak tanımlandığında, Münif Efendi'nin sanayi başlığı altında topladığı sanatlarda, kullanılmakta olan hammaddelerin fazlaca insan eliyle tadile uğratılmamış, ilk elden kaynaklar olduğu ve çok üst düzeyde bilgi donanımını gerektirecek mahsullerin üretimini hedeflenmediği, bu tip mahsülleri üretecek kompleks yapıdaki teknolojik araç ve gereçlerden yoksun bulunduğu görülmektedir. Fakat yine de, Münif Efendi'nin günümüzde küçük meslekler olarak adlandırılabilir dülgerliğin, duvarcılığın, boyacılığın ve benzerlerinin ilmî, kaidelere mebnî olduğunu söylemesi ve bu meslekleri icra edenlerin "fünûn"³dan mahrum oldukları takdirde, papağan gibi bazı mukallid hayvanların hareketleri kabîlinden olarak yaptıkları şeylerin esas ve hikmetini bilemeyeceklerini ve ustalarını taklit etmelerinin dışında bu kimselerin mesleklerinin gelişimine katkıda

³ Bkz. Sanâyi mad., *Türkçe Sözlük*, Türk Dili Kurumu, T.T.K.B., Ankara 1969, beşinci baskı.

bulunamayacaklarını belirtmesi gerçekten son derece ilginçtir. Ona göre, bizde sanayinin gelişmemesinin sebebi fizik, kimya, matematik vb. gibi bazı temel bilimlerin okutulmamasıdır. Oysa Avrupalılar, ilim ve teknoloji sayesinde “icâd ve istimâlîne” eriştikleri makinalar vasıtasıyla “masnuatlarını” en kolay, en çabuk ve en ucuz bir şekilde çıkararak, Osmanlı ülkesine ithal ettiklerinden, ülkemizde gelişmemiş bir teknoloji ile üretilmiş ürünler, bunlarla yarış edememekte ve bu durum Osmanlı sanayisinin git-tikçe çöküşüne sebep olmaktadır.

“15. ve 16. yüzyıllarda, Osmanlı İmparatorluğu Avrupa ülkelerine göre ileri bir el sanatları ve küçük sanayie sahipti. O dönemlerde ipekli dokuma, deri ve dikiş iğneleri gibi mamuller dış piyasalarda da aranan mallardı.”⁴ Fakat 17. asrın sonlarından itibaren bu üstünlük, Avrupa ülkelerinin lehine bozulmaya başlamıştı. Hiç şüphesiz Osmanlı devletinin ekonomik, askeri, politik ve bir dereceye kadar da bilimsel alanda bir kaç yüzyıl boyunca hegemonyası altında tuttuğu üstünlüğü Avrupa devletlerine kaptırmasının, Avrupalılardan ve Osmanlılardan kaynaklanan birçok sebebi olabilir. Avrupalılar cephesinden tetkik edildiğinde, Rönesans’tan itibaren giderek artan ve 18. ve 19. yüzyıllarda olağanüstü bir hacme ve işlerliğe ulaşan bilimsel bilgi birikimi ile özellikle 17. yüzyılın ortalarından itibaren bu birikimin teknolojik icadlarının oluşturulması ve islahında son derece etkili bir biçimde kullanılarak, elde edilen teknolojik makina, araç ve gereçlerin, önceki küçük işletmelerin işlevlerinin artırılması ve mükem-melleştirilmesinde, eskilerin yerini almasıyla ekonomiye getirdiği canlılık, her alandaki hâkimiyetin yavaş yavaş Avrupalılara geçmesinde, önemli et-menlerden birisi olabilir. Meseleye Osmanlılar cephesinden yaklaşıldığında ise, Osmanlı ekonomisinin tarıma ve bazı büyük yerleşim merkezlerindeki küçük işletmelere dayalı olması, Avrupa’da gerçekleşen bilim ve sanayi devrimlerinden geç haberdar olunması ve haberdar olduğunda da lâyı-kıyla transferlerinin sağlanamaması, Osmanlı sosyal ve idarî kurumlarının baştaki canlılık ve hayatîyetlerini önemli ölçüde yitirmiş olması, bu üstünlüğün bozulmasının iç sebepleri olabilir.

Osmanlı devletinde, Batılı anlamda, sanayiin temel birimleri olan büyük fabrika ve işletmelerin 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren kurulma-ya başladığını görmekteyiz. İlk Üçüncü Selim (1789-1807) tarafından 1805’de Beykoz’da bir kumaş fabrikası kuruldu, bunu 1845’te kurulan

⁴ 50 Yılda Türk Sanayi, 1973, Bu eser Cumhuriyet’in 50. yıldönümü için Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca hazırlanmıştır.

Hereke Pamuklu ve İpekli Fabrikası ve 1850'de kurulan Bakırköy-Zeytinburnu Demir Tesisleri izledi. Ancak bu işletmeler, sanayi tesislerine mahsus çok önemli bir takım sorunları da beraberinde getirdi.

“Sınâî tesislerinin çalıştırılması ve bakımı gibi teknik meseleler, bu gibi girişimlerin yarattığı malî problemler, pazarlama, nakliye, dağıtım, hammadde temini ve planlama gibi sorunlar yanında bir de uluslararası kriz dönemlerinin yarattığı güçlükler vardı. Zelzele ve yangın gibi doğal afetler ve kazalar ya da şanssızlıklar da, arada bir tesislerin çalışmasını olumsuz yönde etkilemekteydi. Fakat az çok uzun vadeli olarak, en önemli sorun Batı ile rekabet sorunuydu. Çünkü Batı, tesislerini mütemâdiyen modernleştirmekte, mükemmelleştirmekteydi. Bu durumda modası geçmiş tesislerin mütemadiyen yenilenmesi, günün Batı düzeyine çıkarılması gerekiyordu. Bu modernleştirmede ise, teknolojik icatlar yanında, yeni bilimsel keşiflerin getirebileceği yepyeni imkânlar ve koşullar da vardı. Acaba Osmanlı İmparatorluğu, sınâîleşme programında bilimsel araştırmaların açacağı yeni imkân ufuklarını da dikkate alabilmek durumunda mıydı? Hiç değilse bu noktanın önemli bir sorun yarattığı ve gerçekten başarılı bir çözüme bağlanması gerektiği bilincine ulaşılmış mıydı?

Sınâîleşme veya sınâî alanda Batılılaşma gayretinin can alıcı noktası ister istemez gelip bu sorunun cevabına dayanmaktadır. Bu sorunun cevabı ise esasen açıkça bilinmemektedir. Osmanlı teknolojik veya endüstriyel kalkınma teşebbüsü, bu sınâîleşme gayreti, bilimsel bir temelle beslenmekte olma durumundan uzaktı.”⁵

O halde endüstriyel gelişmede, sınâî tesislerinin kuruluşunda olduğu kadar, işletiminde ve yeni icadların kullanımı ile ıslâhında da bilimsel bilgi birikimini edinmenin ve onu kullanabilmenin önemi ve rolü büyüktür. Böylece Münif Efendi'nin, bizde temel bilimlerin okutulmamasının sanayinin gelişimini olumsuz yönde etkilediği biçimindeki tezinin haklılığı daha da belirgin bir şekilde ortaya çıkmış olmaktadır.

Aynı tezin haklılığı modern verilerle de kanıtlanabilir görünmektedir. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 1983 yılında yayınlanan, “Bilim-Araştırma-Teknoloji” adlı V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nun bir kısmında,

⁵ Aydın Sayılı, “Batılılaşma Hareketimizde Bilimin Yeri ve Atatürk,” *Erdem*, cilt 1, sayı 2, Ankara 1985, s.317.

“Teknoloji geliştirmede itici gücün bilimsel araştırmalar, bilimsel araştırmalardaki çekici gücün ise beyin gücü diye tanımlanan araştırmacı kadrolar olduğu bir gerçektir. Nitelikli bilim adamları ve mühendislerden oluşan araştırmacılar Araştırma-Geliştirme yatırımlarının ana elemanlarıdır. Bir lke doğal yeraltı ve yerüstü kaynaklar bakımından ne kadar zengin olursa olsun, eğer ihtiyaç duyulduğu nitelik ve nicelikte araştırmacılar yetiştirmiyor ve yetişmişlerini de yerinde ve millî hedefler doğrultusunda kullanılamıyorsa, o ülkede sağlıklı bir kalkınma ve güvenli bir gelecekte bahsedilemez.”⁶ denilmekte ve sanayinin itici gücü ve âdeta motoru olarak görülen bilimsel ve teknolojik araştırmalara bazı gelişmiş ülkelerin yapmış oldukları yatırım miktarları verilerek bu görüşün haklılığı savunulmaktadır.

“İkinci Dünya Savaşından sonra Japonlarca hızlandırılmış olan bu teknolojik yarışta sergilenen yatırımlar karmaşık ve ürkütücü boyutlardadır. 1980 yılına girerken senelik toplam Araştırma-Geliştirme harcamaları Amerika’da 63, Japonya’da 21, Almanya’da 18, Fransa’da 11 ve İngiltere’de 7 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. ...”⁷

Aynı eserdeki başka bir raporda ise, bilim, araştırma ve teknoloji alanında gelişmiş ülkelerle, gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklılığı çarpıcı bir Şekilde gösteren başka bir kısım daha vardır.

“... Halen kalkınmış ülkelerde yapılan araştırma geliştirme çalışmaları dünyada yapılan araştırmaların % 95’ini oluştururken, dünya nüfusunun % 70’ini teşkil eden kalkınmakta olan ülkeler bu çalışmaların ancak % 5’ini gerçekleştirmişlerdir. ...”⁸

Yine aynı kısımda, devamla, araştırma ve geliştirme harcamalarının nisbetleri de verilmektedir:

“... Gelişmiş ülkelerin bilim ve teknoloji alanında yaptıkları araştırma ve geliştirme harcamaları gayri safi millî hasıllarının % 2-3’ dolayında iken gelişmekte olan ülkelerde bu oran % 0,2-0,3 dolayındadır. Gelişmekte olan ülkemizde ise çok daha yüksek olması gereken bu oran % 0.18 dolayında kalmıştır.”⁹

⁶ *Bilim, Araştırma, Teknoloji*, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı zel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara 1983, s.8.

⁷ *A.g.e.*, s.7.

⁸ *A.g.e.*, s.220.

⁹ *A.g.e.*, s.220.

Atatürk'ün de, kalkınmada, hiç tereddütsüz, Münif Efendi ile birlikte aynı hedefi gösterdiği aşikârdır:

“Gözlerimizi kapayıp mücerret yaşadığımızı farzedemeyiz. Memleketimizi bir çember içine alıp cihan ile alâkasız yaşayamayız... Bilakis müterakkî, mütemeddin bir millet olarak medeniyet sahasının üzerinde yaşayacağız, bu hayat ancak ilim ve fen ile olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve her ferd-i milletin kafasına koyacağız. İlim ve fen için kayıt ve şart yoktur.”¹⁰

Münif Efendi ekonomik kalkınmada, ziraî faaliyetlerin iyileştirilerek, kıymet ve itibarının artırılmasının hayırlı olacağını teslim etmiş olsa da, “Avrupalılara nisbetle ehl-i kura mesâbesinde kalmamak için” fûnûn ve sanayiye ziyadesiyle önem verilmesi gerekliliğini iddia eder ki bu gerçekten, onun bu hususlarda ne derece isâbetli düşündüğünü de gösterir.

Münif Efendi'ye göre, insanoğlunun yaşam biçimi, zamana bağlı olarak değiştiği ve zamanla doğacak yeni ihtiyaçları yeni ya da gelişmiş yöntemlerle karşılamak gerektiği için, yeni neslin terbiye ve taliminin zamana uygun bilgilerle gerçekleştirilmesi icab edecektir. Eğer bu kaideye riayet edilmezse insan neslinin terakkisinden söz etmek mümkün olmayacaktır.

Oysa, ona göre, çoğu kimseler bu hususun önemini idrak edemediklerinden, yani çocuklarının eğitiminin “bir memleketin servet ve saadet ve kuvvet ve kudretinin” dayanağı olduğunu bilmediklerinden eğitimin iyileştirilmesine de gayret sarfetmezler. Münif Efendi zamanının eğitimi de şu sözlerle eleştirir: “Elyevm merî olan usûl-i ta’limiyenin dahî ezhân-ı etfâle nâmuvâfakatı derkâr olup Sarf, Nahiv, Mantık ve Maânî ismiyle şâkirdin öğrendim ve mualliminin öğrettim deyu memnun ve muftahir oldukları şeyler, çocuğun, mana-yı sahîhîni ve sûret-i isti’mâlini ve hatta ne maksat ile okuduğunu bilmeyerek yalnız Tûtî gibi telaffuz eylediği birtakım kavâid ve ıstılahattan ibarettir. Sıbyân, ulûm-i mezkure kiraât ve taallümünden maksat olan Arabî lisanının mâhiyetinden bîhaber olduğu halde i’lâl ve i’râb ve emsali kavâid-i dakîka ve hikemiyesini nasıl zihni ihata edebilir ve henüz en sade ibareyi fehm ve terkibe kudreti yok iken fesahât ve belağat üzere ifade-yi merâm eylemek usûlünü taallümden ne istifade eyleyebilir acaba?”¹¹

¹⁰ Enver Ziya Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, İstanbul 1986, s.82.

¹¹ Bugün geçerli olan öğretim yöntemlerinin de çocukların zihinlerine uyumsuzluğu bilinmekte olup Sarf, Nahiv, Mantık ve Maânî ismiyle öğrencinin öğrendim ve öğretmenle-

Münif Efendi, öğretmenlerin bu husustaki yetersizliklerini ise şu sözlerle ifade eder: "... Talim-i sıbyân ile iştigal eden hocaların hangisi öğrettiği kavâid-i Arabiyye ve mantukîyeyi kalen veyahut kalemen icraya muktedirdir?"¹² Devamla Münif Efendi, zikredilen ilimlerin gereği gibi tahsil edilmesi halinde bile, bunların 'kesb-i kemâlât-ı lâzımaya âlât' olması sebebiyle, asıl bilimlerin öğreniminin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Münif Efendi 'dünya ve âhirette sermaye-i saadet' olacak bu tür bir eğitimin verilmesi için hiç bir fedakârlıktan kaçınmamak gerektiği halde bazı pederlerin çocuklarının 'viladetleri, sünnetleri ve tezevvüçleri' vesilesiyle ziyade masraf yaptıklarını fakat iş "umûr-i tâlimiyyeye" gelince onun beleş olmasını ya da cüzî bir masrafla husule gelmesini arzu ettiklerini söylemektedir. Oysa ona göre, Avrupa'da bir baba herşeyden evvel çocuğunun eğitim masrafını düşünmektedir.

Osmanlı İmparatorluğunun sınırları dâhilinde, gerek Dersaadet'te ve gerekse diğer pek çok mahallelerde çocukların parasız olarak "mukaddimât-ı ulûm" okumaları için Rüşdiye mektepleri açılmıştı. Ancak bu makâleden öğrendiğimize göre bu okulların "suret-i idare ve intizamları" henüz istenilen derecede olmadığı gibi "mahalle mekteplerinde cârî olan usûl" de ziyadesiyle islâha muhtaçtır. Bu mekteplerin islâhı hususunda gerekenleri ise Münif Efendi şu iki şıkta toplar:

1. Öncelikle, muallimlerin oldukça ehliyet ve güç sahibi olması, yani eğitilenlerden önce eğitenlerin iyi eğitilmiş olması icab eder.

2. İkincisi, bu muallimler tarafından uygulanan "usûl-i talimiyyenin" yolunda bulunması gerekir.

Münif Efendi bu meselenin hallinde önerdiği maddeleri neden bu sırada vermektedir? Neden öncelikle muallimlerin eğitimi, öğretim usulünden

rin öğretim diye memnun olup övündükleri şeyler, çocuğun, doğru anlamını ve kullanılış tarzını ve hatta hangi amaçla okuduğunu bilemeyerek yalnız papağan gibi telaffuz eylediği birtakım kâideler ve terimlerden oluşmaktadır. Çocuklar, yukarda geçen bilimlerin okunup öğrenilmesinden amaç olan Arapça'nın mahiyetinden habersiz bulunduğu halde i'lâl ve i'râb ve emsali dakik kâideleri ve sebebini zihin nasıl kavrayabilir ve en sâde bir cümleyi anlamaya ve oluşturmaya gücü yetmezken açık seçik ve sanatsal bir biçimde gayesini anlatma yöntemlerini öğrenmekten ne istifâde edebilir acaba?

Münif Efendi, "Ehemmiyet-i Terbiye-i Sıbyan", *Mecmua-i Fünûn*, İstanbul 1279, fasikül 5, s.181.

¹² Çocukların eğitimi ile uğraşan hocaların hangisi öğrettiği Arapça kaideleri söz ve yazı olarak icraya muktedir? *A.g.e.*, 1927, s.181.

daha ehemmiyetlidir? O, meseleye şöyle açıklık getirir: "...Sıbyân az vakit zarfında Türkçe'yi bissuhûle okuyup yazmayı ve lâzım gelen mukadde-mât-ı fûnûnu taallüm eylemek üzere bir usûl-i münâsîp vaz' ve tesisi ve bunun için lâzım gelen kütüp ve resâilin intihâb ve tertibi az bir himmetle ahd-i karîbte husulpezîr olabilir. Fakat ber vech-i matlûb muallim tedârîki, buna nisbetle biraz müşkül olduğu misillu, bulunsa bile eylevm bu meslekte taayyüş edenlerin ihracı haklarında mağdûriyet mucip olacağından bunlar hali üzere terk olunup, fakat yeniden bu mesleğe sülûk edecek olanlar usûl-i cedîde de bilimtihan, ehliyeti nümâyân olduğu halde, kabul olunup bu babta medâr-ı şevk ve gayret olmak üzere, yeni muallimlere ziyadece maaş veyahut bir nevi imtiyaz ve eski muallimlerden dahî bu sureti kabule müstaid ve talip olan olduğu halde ba'del' imtihan onların dahî şu müşaadeye mazhar olmaları maksad-ı mezkurun husûlüne kâfi olacağı meczumdur."¹³

Ayrıca görüldüğü gibi, istenilen vasıfta muallim bulmanın zor olduğu belirtilerek, onların kalitesinin artırılması hususunda da iki yol önerilmektedir: Muallimlerin, yeni usul üzere sınava tâbi tutulması ve bu sınavı kazananların tercih edilmesi ve bu mesleği cazip kılmak için ziyadece maaş veyahut bir nevi imtiyaz verilmesi.

Yine, Münif Efendi, çocukların eğitim sırasında dövülmelerine şiddetle karşı çıkmaktadır.

Görüldüğü üzere, Münif Efendi'nin eğitim hususundaki görüşleri, son derece önemli olup, onun, Türk Eğitim Tarihi'nde, lâyük olduğu en yüksek mevkilerden birini doldurmasına yetecek yeterliliktedir.

¹³ Çocukların az bir sürede Türkçe'yi okuyup yazması ve gerekli olan başlangıç ilimlerini öğrenmek üzere uygun bir yöntemin konulması ve bunun için gereken kitap ve makalelerin seçilip düzenlenmesi az bir gayretle kısa bir sürede oluşturulabilir. Fakat istenildiği gibi öğretmen temini, buna oranla biraz güç olsa da, bugün bu meslekte geçinenlerin ihraç edilmesi onları mağdur kılacağından, bunları böyle bırakıp, fakat yeniden bu mesleğe girecek olanlar yeni yöntemle imtihân edilerek, ehliyeti sâbit olanlar kabul olunup, bu hususta teşvik gayesiyle yeni hocalara fazla maaş veyahut bir çeşit imtiyaz ve eski öğretmenlerden de bu şekli kabullenebilecek ve istiyecek olanlar çıkarsa imtihandan sonra onların da şu yardıma mazhar olmaları, sözü edilen amacın meydana gelmesine kâfidir. *A.g.e.*, 1279, s.183-184.

EHEMMİYET-İ TERBİYE-İ ŞİBYÂN¹

Bir şeyin fesâdı bilinmedikçe islâhı tasavvur olunmadığı mişillu bir kimesne cehlini itirâf etmedikçe tahsîl-i ilme ibtidâr eylemiyeceği kazâyâyı müsellemedendir. Binâen a^{leyh} iktisâb-ı kemâl u istihsâl-i vesâil-i hüsn-i hâl etmek isteyenler evvel emirde kendu noksân u kusurlarını taḥarrî ederler. Fakat ekseriyâ insan ḥîn-i tufûliyetden beru me^{lûf} olduğu âdât u ahlâkın hüsn u ḳubḥunu temyizden âciz olduğundan erbâb-ı rûşt u reviyet bu keyfiyetin hakikat-i hâle ittilâ^a perde-keş-i ḥaylûlet olduğunu bilerek bu bâbda sâirlerinin ihtârât-ı hayır-ḥâhânesini garaz u hakârete ḥamletmeyip bir kelâm-ı hakikat- ittisâm her kimin lisânından şudûr eder ise etsin “lâ tanzur ilâ men ḳâle bel unzur ilâ mâ ḳâle” kaidesince ḳâile bakmayarak meḳûlu sencîde-i mîzân-ı dikkat ve i^{tibâr} eylerler.

İmdi memleketimizde âşâr-ı medeniyetin gereği gibi ilerûlemesine ve beyne'l-ahâlî vesâit-i servet ve saâdetin tezâyudune mâni bazı ^{le} ilel ve esbâbı mevcûd olup vatanın menâfi^e-i hakîkasına vâkıf olanlar buna nazar-ı teessüf ile bakmakta ise de ekserî halk bundan gafil ve mücerred (innâ vedcednâ âbâ^{enâ})² ḳavli ile âmil bulunduğundan esbâb-ı mezkûre ne maḳûle şeyler olduğuna ve bunların devamı menâfi^e-i âmme hakkında ne derece muzır u vahîm bulunduğuna dâir lâyh-ı ḥâṭır-ı ḳâşır olan bazı mevâddın aralıkta arz ve beyânına mücâseret olunacaktır. Şîme-i memdûḥa-i vatan perveri ve nuşfet ile muttaşif olan zevât bu bâbda ḥulûş-ı niyetimizde iştibah etmeyerek ihtârât-ı âcizânemizin çeşm-i insaf ve dikkat ile mütâlasasına rağbet ve sehv u hatâsı görüldüğü halde rehîn-i afv u inâyet buyurmalarını kemâl-i tazarru^e u ibtihâl ile temennî ve niyâz ederiz.

Çeşm-i inşâf gibi ârife mîzân olmaz

Kişi noksânını bilmek gibi ^{irfân} olmaz.

Bekây-ı nevi hikmet-i bâligasına mebnî kâffe-i hayvanât-ı sâire mişillu insan, evlâd u ensâbının ihtiyâcât-ı cismâniyeleri defîne taba^{an} mâil olup ḥavâyic-i rûḥâniyeleri istihsâline ise aklen ve şer^{an} me^{mûrdur}. Binâberîn erbâb-ı rûşd u sedâd evlâd u aḥfâdlarının hüsn-i muḥâfaza-i cismâniyeye rine sa^y ettikleri kadar tahsîl-i ilm ve âdâb eylemelerine taḳayyud u ihtimâmı ehemmi vezâyıf-ı ubuvvet ^{add} ederler. Ol vecihle insan, bekây-ı nevi esbâbının istihsâlinde hayvan ile müşterek olup ancak neslinin havâyic-i maneviyelerinin istikmâliyle temeyyüz eder. Evlâdlarının muḥâfaza-i cis-

¹ Münif Efendi, *Mecmua-i Fünûn*, İstanbul 1279, fasikül 5, s. 176-185.

² (Biz atalarımızı böyle gördük) Zuhur, âyet 23 [43/22, 23].

mâniyeleri hakkında ebeveynin sa'y u ihtimâmları her ne kadar mümted olsa yine bir zamân-ı maḥdûd zarfında olup andan sonra evlâd semere-i sa'y u gayretle hem kendisini ve hem de ebeveyninden mazhar olduğu muamele-i cemileyi icrâ etmek üzere vücûda gelecek evlâdını beslemeye mecbûr olacağından işte ol gün geldikte çocuklarının sefâlet ve mezellete dūçâr olmasını isteyenler anlara vaktiyle ilim u marifet veyâhut bir kâr u sanat talimini ehemmi umûr 'addederler. Ve iş bu ilim u sanat muқта-zây-ı vakt u hâle ve bazı kere çocuğun meyl u havesine göre intihâb olunur.

Fakat, bir çocuk her ne mesleğe sülûk edecek olursa olsun, evvel emirde kendü lisânını suhûletle okuyup yazacak ve aḥz u i'tâsını kalem ile hesâb edecek kadar sanat-ı kitâbet tahsîl eyledikten sonra ittiḥâz edeceği mesleğe göre lâzım gelen fûnûnu tahsîl eylemek lâzımdır. Şu esâsa riâ-yet olunmadıkça hiçbir meslek u sanatta kesb-i mahâret mümkün olamaz. 'Ala'umûm zan olunduğu mişillu ilim u sanat ayrı şeyler olmayıp hakî-katte beyinlerinde şiddet-i irtibât u ittiḥâd vardır. 'Ulûmun sanâye ziyâde medḥal u mu'âveneti olup meselâ dülgerlik ve duvarcılık ve boyacılık ve hattâ en sâde görünen fırıncılık ve aşçılık sanatları kavâ'id-i ilmiyeye meb-nidir. Eğerci pek çok erbâb-ı sanâyi kendilerine lâzım olan funûndan bîbehre oldukları halde icra-i sanat ederler ise de bu maḥûleler papağan ve diğer bazı mukallid hayvanların tekellüm u raks u harekât-ı saire ta'allüm eylemesi kabîlinden olarak yaptıkları şeylerin esâs u hikmetini bilmezler ve hemen ustalarından gördüklerini yapıp sanatlarının ıslâhına destres olmak şöyle dursun bu makûle terakkînin imkânı ḥayâlḥâne-i hâurlarına dahî gelmez. İşte bizim taraflarda hiraf u sanâyiin ileri gitmesine dahî sebep bu olup ekser sanayice lâbud olan ilim-i kimyâ ve hikmet-i tabiiyye ve resim ve hendese ve cerr-i eşkâl gibi 'ulûmun mevadd-i esasiyeleri ta'allüm olunmadıkça memâlikimizde sanâyiin dūçâr olduğu hâl-i vuḳûfdan taḥlîşi mümkün olamaz. Hemcivârımız olan Avrupalılar sanayi u maarîfde bir derece-i a'lâya varmış iken bizim ilimsiz şu hâl-i vuḳûfda bile kalmamız kâbil olmayup gittikce gerileyeceğimiz derkârdır. Çünkü Avrupalılar 'ulûm u funûn sâyesinde îcâd u isti'maline zaferiyâb oldukları âlât u edevât vasıtasıyla maşnû'atlarını eshel-i sûret ve ehven-i behâ ile çıkararak bu tarafa nakl u furûht eylediklerinden bizim ehl-i sanâyiin usûl-i kadîmeleri üzere yalnız el ile imal eyledikleri emti'a bittabî'i bahalû geleceğinden Avrupa maşnû'atına mukavemet edemeyerek şu hâlin şimdiki kadar sû-i tesîrâtı pek çok görüldüğü mişillu nihâyete'l-emr Memâlik-i Maḥrûsa-i Şâhânedede sanâyiin hemen bilküllüye inḳırazını müeddî olacağı emr-i âşikârdır.

Bundan murâdımız bir memleket ahâlîsi kendisine lâzım olan eşyanın kâffesini bizzat imâl u tahsîl ederek başka memlekete muhtaç olmamalıdır demek değildir. Muqaddemleri bu bâbda henüz tecârib sebkat etmezsiniz Avrupada dahî bu eskâra zehab olunmuş ise de mu'ahharen erbâbı indinde buhlânı tebeyyün etmiş olduğundan bu bâbda ısrâr etmeyiz. Mâmâlik-i Maahrûse-i Şâhânenin vüs'at ve kabiliyet-i ârâzisi cihetiyle her şeyden evvel emr-i zirâatın tevsi u tervîcine sa'y u ihtimâm olunması daha hayırlı olacağı derkâr ise de Avrupalılara nisbetle ehli kura meşâbesinde kalmamak için funûn u sanâyiin bilküllüyle ihmâliyle inkrâzında mubâlât olunmaması mazarrat-ı keşiresinden sırf-ı nazar, namûs-i milliyete dokunur mevâddındandır. Her ne ise buraları başkaca mevzû-i bahs olunacak mesailden olup sadedimizden hariç bulunduğundan bu mahalde tafsîlâtına girişmek iktizâ etmez.

Şu mukaddemâttan müstebân olacağı vecihle elyevm yalnız devlet me'mûriyetinde bulunmak için değil belki her kangî kâr u sanata sulûk eylemesi murâd olunur ise olunsun herkes hâl u mevkiinin müsâadesine ve intihâb olunacak mesleğe göre çocuklarının terbiye ve talimine sa'y u ihtimâm etmelidir. İşbu terbiyenin dahî biraz okuyup yazmak öğrenmekten ibâret olması zamanımızda kifâyet etmeyup kitâbetin mücerred tahsîline âlet olduğu funûn u maârifden herkesin hâline göre hissedâr olması lâzım ve lâbuddur.

Çünkü insanın muhtażây-ı şerefi nuḡ u iz'ânı üzre hayvanât-ı sâire gibi sûret-i mâ'îşet ve zindegânîsi bir derecede kalmayıp dâima terakkiye mâil ve müstaid olduğundan Eflatun'un (lâ tuḡaşşır veledeke 'alâ edebike liennehû hulika li-vaktin ḡayre vaktike) kelâm-ı hikmet ittisâmı mantûḡınca çocuklar pederleri zamânının gayrı bir zamanda ta'ayyüş eylemek için ḡalk olunmuş olduğu cihetle pederler onların terbiye u talimini vaktiyle kendilerinin istihsâl ettikleri dereceye hasr u ḡaşr etmeyup belki buluncakları zamana muvâfik u mulâyim olan mevaddı talim eylemeleri iktizâ eder. Filhakika şu kâideye riâyet olunmayacak olsa hiçbir şeyde eser terakkî zuhûra gelmeyup insanın sıfat-ı hayvaniyete ḡesbân yek-nesaḡ ve seyyân bir halde bulunması icâb eder.

İmdi zamanımızda ekser-i nâs şu maddenin derece-i ehemmiyetini ve terbiye-i etfâl bir memleketin servet u saadet ve kuvvet u kudretinin mebniyyun aleyhi olduğunu gereḡi gibi fehm u iz'ân edemiyerek daireyi maârifin tevsiine lüzûm görmedikleri cây-i teessüftür. Elyevm mer'î olan usûl-i talîmiyyenin dahî azhân-ı etfâle nâ-muvâfakatı derkâr olup sarf u naḡu ve

mantık ve me'ânî ismiyle şâkirdin öğrendim ve mualliminin öğrettim deyu memnûn u müftehîr oldukları şeyler çocuğun manây-ı sahihîni ve sûret-i isti'mâlîni ve hattâ ne maksat ile okuduğunu bilmeyerek yalnız tûfî gibi teleffuz eylediği birtakım kavâ'id u iştilâhadtan ibârettir. Şıbyâna 'ulûm-i mezkûre kırâet u te'allûmünden maksat olan Arabî lisânının mâhiyetinden bîhaber olduğu halde i'lâl u i'râb ve emsâlî kavâ'id-i dakîka ve hiki-miyesini nasıl zihni ihâta edebilir ve henüz en sâde ibâreyi fehm u terkî-be kudreti yoğiken faşâhat u belâgat üzre ifâde-i merâm eylemek usûlünü ta'allûmden ne istifâde eyleyebilir? Acabâ talim-i şıbyân ile iştigal eden hocaların kangısı öğrettiği kavâ'id-i Arabiyye ve mantıkıyyeyi kâlen veyahut kâlemen icrâyâ muktedirdir? Bu ma'kûle talimin azhân-i şıbyânî tahdîş ve it'âbdan başka bir semeresi görülemeyüb tahsîl-i dest-mâye-i istidad kılındıktan sonra tekrar tederrüs olunur ise ancak ol vakit fa'idesi müşahede olunduğu cümlemizin sergüzeşti ve mücerrebi olan hâlattandır. Bil-farz-ı 'ulum-i mezkûre gereği gibi tahsîl olunsa bile bunlar kesb-i kemâlât-ı lazıma âlât olacağından asıl maksat olan funûn-i nafi'âyı tahsile çalıştınlmaları ehemmi- umurdandır.

Dünya ve ahirette sermaye-i saadetleri olacak bu mişillû emri mühimmin hüsn-i huşûlû zımnında her türlü fedakârlık ihtiyarı lâzım gelir iken bazı pederler çocuklarının vîladet u sünnet veyahut ekseriya vakti gelmeksizin tezevvücleri vesilesiyle masarrıf-ı külliyye ihtiyar edup umur-i talimiyeye gelince bâdi-havâ olmasını veyahut cüzî masrafla husule gelmesini isterler. Filhakika o ma'kule bir iki günlük hevâyı şeylere o kadar masraf ve tekellûf olunupda emri talim ve terbiyenin hiçe sayılması ne derece alâmet-i humk u cehâlet olacağı muhtaç-ı izâh değildir.

Avrupa'da terbiye-i etfâle ziyade itina olunup bu bâbda herkes 'alâ kadr-i hâlihi bezl-i mechûd eylemeği vecibe-i zimmet-i übüvvet bildiğinden bir adamın çocuğu dünyaya geldikte her şeyden evvel meşârif-i talimiyesini düşünür. Çocuk bir zaman peder ve validesinin bulunduğu mahallede mektebe devam ile mu'kaddimât-ı ilmiyyeyi tahsil ettikten sonra büyük dâru'l-funûnları bulunan mahâll-i bâ'ideye irsal ile orada tederrüs ve te'ayyüşleri için lâzım gelen meşârif-i külliyyeyi valideyni deruhde ederler. Ve erbâbı servet u yesârdan olanlar evlâtlarını derslerini tekmiil ettikten sonra memâliki sâire ahvâline ve ahâlîsinin usûl ve ahlak ve âdetlerine re'yü'l-ayn kesb-i ittilâ'e eylemek üzere mahalli bâ'ideye i'zâm ederler.

Şıbyân muktezay-ı hâl-i şabâvat ilm ve marifetin lüzûm ve ehemmiyetini fehm ve iz'ân edemiyerek melâ'ib u melâhî ile iştigale meyl-eyledikleri

halde vâlideyni veyâhut velîleri kâh suret-i mülâyemet ve kâh ʿunf u şid-det izhâriyle tahsîl-i ilm u edebe çalıştırdıkları mişillû başarı-basîretleri küşâde olan devletler dahî tebaları hakkında evlâd muâmelesi ederek ol bâbda her dürlü vesaʿil-i teshiliye ve levâzım-ı teşvikiyeyi ifâ ve hattâ bazı Almanya devletleri yedi yaşına varmış gerek kız ve gerek erkek çocuklarını mektebe koymayan pederleri tecrîm ile eşîʿa-i cihân-tâb-ı ilm u mârifetin intişârına iʿtinâ ederler.

Terbiye-i umûmiyenin nezd-i Saltanat-ı Seniyyede dahî kemâl-i ehemmiyeti rehîn-i takdir olup hâsseten şu maslahat-ı hayriyenin hüsn-i tervic u temşitiyle iştigal eylemek üzere muḳaddemce nazâret-i mahsûsa teʿsisine ve gerek Dersaâdetʼde ve gerek Memâlik-i Maḫrûsenin pek çok mahallerinde şibyâmn meccânen muḳaddimât-ı ʿulûm tederrüs eylemeleri zamanında rüştiye mektepleri küşâdına himmet buyrulmuştur. Mamâfih mekâtib-i mezkûrenin sûret-i idâre ve intizamları henüz arzu olunacak derecede olmadığı mişillû mahalle mekteplerinde cârî olan usûlun ziyâde islâha muhtaç olduğunu iʿtirafa mecbûruz. Bu mişillû mekâtibin ıslâhı evvelâ muallimlerinin oldukça ehliyet u istiḫâʿat eshabından olmasında ve sâniyen bunların ittiḫâz ettikleri usûl-i talimiyenin yolunda bulunmasından ibârettir. Şibyân az vakit zarfında Türkçeyi bisʿ-ı suhûle okuyup yazmağı ve lâzım gelen muḳaddemât-ı funûnu teʿallûm eylemek üzere bir usûl-i münâsip vaz-i teʿsisi ve bunun için lâzım gelen kütüb u resâilin intiḫâb u tertîbi az bir himmetle ʿahd-i qarîbde ḫuşûl-periz olabilir. Fakat bir vech-i maḫlûb muallim tedârükü buna-nisbetle biraz mûşkil olduğu mişillû bulunsa bile el-yevm bu meslekde teʿayyüş edenlerin ihrâcı haklarında maḡdûriyeti mücip olacağından bunlar hâli üzre terk olunup fakat yeniden bu mesleğe sulûk edecek olanlar usûl-i cedîdede biʿl-ımtihan ehliyeti nümâyân olduğu halde kabul olunup bu bâbda medâr-ı şevk ve gayret olmak üzere yeni muallimlere ziyâdece maaş veyahut bir nevi imtiyâz verilmesi ve eski muallimlerden dahî bu sûreti kâbûle müstaʿid ve tâlib olan olduğu halde baʿdeʿl-ımtihân onların dahî şu müsâdeye mazḫar olmaları maksad-ı mezkûrun ḫuşûlüne kâfi olacağı meczûmdur.

Bizim mekteplerde yolsuz bir şey daha vardır ki şu sırada onun dahî beyânından geri durulamaz. Bundan muradımız zavallı çocukların dayak ile teʿdîb olunması maddesidir. Sâye-i adâletvâye-i Saltanat-ı Seniyyede en büyük cürm u kabâhat irtikâb eden eşḫâş-ı kavîyyetüʿl-bünye birçok senelerden beru şu Taʿzîb-i cismanîden ḫalâş oldukları halde henüz derkâr olan nezâket-i vücudları cihetiyle her vechle haklarında lutf u mülâyemetle muâmele olunması lâzım gelen atfâl hakkında şu hareket doğrusu revâ

görülmemelidir. Et'faldan emr-i te'allümde tekâsül u rehâvet veyahut şâyân-ı takbîh bir fiil u hareket görüldükte mutlaka dayak ile mucâzât iktizâ etmeyüp gûnâgûn şuver-i te'dîbiyye vardır ki yoluyla icra olunduğu halde bunların her birisi birçok değnekden ziyâde müessir ve kârgir olduğunda iştibah yoktur. Meselâ bazı kere münâsib lisan ile tâ'zîr veyahut mahall u makâmını tağyîr etmek ve bazı kere sâir şakirdân mektebden azîmete nâil-i ruhsat aldıkları halde biraz vakit tevkif eylemek ve daha alâsı okuduğu dersi kabahatına göre yirmi otuz ve daha ziyâde def'a yazmağa mecbûr etmek gibi tedbîrin husûlu maksada kâfi olacağı umûr-i mücerrebe ve müsellemedendir.

Filhakika işbu dayak usûl-ı muzırrası hımâr gibi kemâl-i gılzat-ı fehm ile beraber ânû olan hayvanâta mahsûs olup nevi şerîf-i insan bâ-ıhuşûş şıbyân-i nezâket-i bünyân hakkında şu muâmelenin icrası nâ-çespandır. Bunun vücutça îrâş edebileceği mazarrat şöyle dursun, sû-i te'sîrât-ı maneviyesi dahî derkârdır. Ekseriyâ şu hâl-i tahammül-güdâza maẓhar olan şıbyân, haqâret u meskenete me'lûf olarak müddet-i ömürlerinde izzet-i nefislerini vikâye edemeyecekleri meczûmdur.

EHEMMİYET-İ TERBİYE-İ SIBYÂN

ESKİ HARFLERLE METİN

(اهمیت تربیة صبیان)

بزشبئك فسادی بیلندیکه اصلاحی تصور اولدیغی مثللاو
برکسنه جهلنی اعتراف ایتدیجه تحصیل علمه ابتدار ایلیمه جکی
قضایای مسئله دندر بناء علیه اکنساب کمال واستحصال وسائل
حسن حال ایتمک اسنیانلر اول امرده کندو نقصان وقصورلری
شمعی ایدرلر فقط اکتزیا انسان حین طفولیتدنبرو مألوف
اولدیغی عادات و اخلاق حسن وقبحنی تمیزدن عاجز اولدیقندن
اریاب رشد و رویت بو کیفیت حاله اطلاعیه پرده کش
حیلولت اولدیغنی بیلهرک بو باده سائرلرینک اخطارات
خیرخواهانه سنی غرض و حقارتیه حل ایتیموب برکلام حقیقت اتسام
هرکیمک لسانندن صدور ایدر ایسه ایتسون (لائنظرالی من قال
بل انظرالی ماقال) قاعده سنجیه قائله باقیهرق مقولی سنجیده
میران دقت و اعتبار ایلرلر .

ایمیدی مملکتزده آثار مدنیتک کرکی کبی ایلرولسنه -

اهمیت تربیة صبیان ۱۷۷

وبین الاهالی وسائط ثروت وسعادتك تزايدينه مانع بعضی علل
 واسباب موجود اولوب وطنك منافع حقیقه سنه واقف اولنلر
 بوكانظر تأسف ایله باقنده ایسه ده، اکثر خلق بوندن غافل ومجرد
 (اناوجدنا آبائنا) قوليله عامل بولنديغندن اسباب مذكوره نه مقوله
 شیر اولديغند و بونلرك دواى منافع عامه حقیقه نه درجه مضر
 ووخیم بولنديغنه دائر لایح خاطر قاصر اولان بعض موادك اراقده
 عرض و بیانه جماسرت اولنه جقدر . شیه ممدوحه و نظیروری
 ونصفت ایله متصف اولان ذوات بوایده خلوص نیتزده اشتباه
 ایتدرك اخطارات عاجزانه مزك چشم انصاف و دقتله مطالعه سنه
 رغبت وسهو و خطاسی کورلدیکی حالده رهین عفو و عنایت
 یورملرینی کمال تضرع و اتهال ایله تمدنی و نیاز ایدرز
 (چشم انصاف کبی عارفه میزان اولز)
 (کشتی نقصاتی بیلک کبی عرفان اولز)

بقای نوع حکمت بالغه سنه مبنی کافه حیوانات سائره مثلاً
 انسان اولاد وانسانك احتیاجات جسمانیله دفعنه طبعاً مائل
 اولوب حوایج روحانیله استحصانه ایسه عقلاً و شرعاً مأموردر
 بنابرین ارباب رشد و سداد اولاد واحفادینك حسن محافظه
 جسمانیله سعی ایتدکری قدر تحصیل علم وآداب ایللرینه
 تقید واهتمامی اهم وظائف ابوت عد ایدرز . اولوجهله انسان
 بقای نوع اسبابنك استحصانیده حیوان ایله مشترک اولوب انجق
 نسلنك حوایج معنویله رینك استکمالیه تمیز ایدر . اولادزینك
 محافظه جسمانیله رینك حقیقه ابونینك سعی واهتماملری هر قدر تمتد
 اولسه ینه برزمان محدود ظرفنده اولوب اندن صکره اولاد ثمره

مجموعه فنون

۱۷۸

سعی و غیرتیه هم کندوسنی و همده ابوینندن مظهر اولدیغی
 معامله جیله بی اجرا ایتمک اوزره وجوده کله جگ اولادینی بسلکه
 مجبور اوله جغیدن ایشته اول کون کلدکده چوجقلرینک سفالت
 ومذلته دوچار اولسنی استیائلر انلره وقتیه علم ومعرفت ویاخود
 برکار وصنعت تعلیمی اهرم امور عد ایدرلر . واشجو علم وصنعت
 مقتضای وقت وحاله وبعض کره چوجقل میل وهوسنه کوره
 انتخاب اولور .

فقط برچوجق هرته مسلکه سلوک ایده جگ اولور ایسه اولسون
 اول امر ده کندولسانی سهولته اوقویوب یازه جق واخذواعطاسنی
 قلم ایله حساب ایده جگ قدر صنعت کاتب تحصیل ایلدکن
 صکره اتخاذا ایده جکی مسلکه کوره لازم کلان فوننی تحصیل
 ایلمک لازمدر . شواساسه رعایت اولندقجه هیچ برمساک
 وصنعتده کسب مهارت ممکن اوله مز . علم العموم ظن اولندیغی
 مثلاو علم وصنعت آبرو شیر اولوب حقیقته بینلرنده شدت
 ارتباط واتحاد واردر . علومک صنایعه زیاده مدخل
 ومعاضتی اولوب مثلا دولکراک و دیوار جلیق و بویاجلیق وحتی
 ال ساده کورینان فرونجلیق واشجلیق صنعتلری قواعد علمیه
 منیدر . اگرچه پک چوق ارباب صنایع کندولرینه لازم اولان
 فنوندن بی بهره اولدقلری حالده اجرای صنعت ایدرلر ایسده
 بومقولهل پیغان و دیگر بعض مقلد حیوانلرک تکلم ورقص وحرکات
 سائره تعلم ایلسی قبیلتدن اوله رق یایدقلری شیرک اساس
 وحکمتی بنظرلر وهمان اوسته لرندن کوردکلرینی یایوب صنعتلرینک

اهمیت تربیهٔ صبیان

۱۷۹

اصلاحه دسترس ارباق شویله طورسون بو مقوله ترقینک
امکانی خیالخانه خاطرارینه دخی کلز . اشته بزم طرفرده حرف
و صنایعک ایلر و کتاسنه دخی سبب بو اولوب آکز صنایعجه
لابد اولان علم کییا و حکمت طبیعییه و رسم و هندسه و جراتقال
کپی علومک مواد اساسیه لری تعلم اولند قجه ممالکمزده صنایعک
دوچار اولدیغی حال وقوفدن تخیلی ممکن اوله مز . همجو ارمز
اولان اوروپالور صنایع و معارفده بر درجهٔ اعلایه وارمش ایکن
بزم علمسز شو حال وقوفده بیله قالماسز قابل اولوب کتد بجه
کیرو لیه جکمز درکاردر . چونکه اوروپالور علوم و فنون سایه سنده
ایجاد واستعماله ظفریاب اولد قلی الات و ادوات واسطه سیله
مصنوعا تلرینی اسهل صورت و اهون بهایله چیقاره رق بو طرفه
نقل و فروخت ایلد ک لریندن بزم اهل صنایعک اصول قدیمه لری
اوزه یالکز ال ایله اعمال ایلد ک لری امتعه بالطنع بهالو کله جکدن
اوروپا مصنوعاتنه مقاومت ایده میه رک شو حالک شمده یه قدر
سوء تأثیراتی پک چوق کورلدیکی مثللو نهایت الامر ممالک
محروسه شاهانه ده صنایعک همیان بالکلیسه انقراضنی مؤدی
اوله جغی امر آشکاردر .

بوندن مرادمز بر مملکت اها لسی کندوسنه لازم اولان اشیانک
کافه سنی بالذات اعمال و تحصیل ایدرک بشقه مملکته محتاج
اولمالیدر دیک دکلدر . مقدم لری بو یابده هنوز تجارب سبقت
ایتمکسزین اوروپاده دخی بو افکاره ذهاب اولمش ایسه ده
بوخرأ اربابی عندنده بطلانی تبیین ایتمش اولدیغندن بو یابده
اصرار ایتمز . ممالک محروسه شاهانه نک وسعت و قابلیت اراضیسی

مجموعه فنون

۱۸۰

جهتیه هر شیئدن اول امر زراعتك توسیع و ترویجنه سعی و اهتمام اولنسی دهها خیرلواوله جنی درکار ایسده اوروپالوره نسبتنه اهل قرا دناپه سنده قالماق ایچون فنون و صنایعك بالکلیه اهمالیله انقراضنده مبالات اولنماسی مضرت کیره سندن صرف نظر ناهوس ملیته طوقوره واددندر. هر نه ایسه بورازی بشقه جه موضوع بحث اولنه جنق مسالمدن اولوب صددمزدن خارج بواندیغندن بومحلده تفصیلاتنه کیرشمك اقتضا ایتمز .

شومقدما تدن مسنبان اوله جنی وجهله الیوم یالکز دولت مأهوریتنه بولنمق ایچون دکل بلکه هر قنغی کار و صنعته سالوک ایلسی مراد اولنور ایسه اولنسون هر کس حال و موقعنك مساعده سنه و انتخاب اولنه جنق مسلیکه کوره چوجقارینك تربیه و تعلیمنه سعی و اهتمام ایتملدر. اشورتیه نك دخی برز او قوبوب باز مق او کرتمکدن عبارت اولسی زمانمزده کفایت ایتموب کتابتک مجتهد محصلنه آلت اولدیعی فنون و معارفدن هر کسک حالته کوره حصه دار اولسی لازم و لابددر .

چونکه انسانك مقتضای شرف نطق و اذغانی اوزره حیوانات سائره کی صورت معیشت و زندگی ایسی بر درجدهه قالمیوب دائمی ترقیه مایل و مستعد اولدیغندن فلاطونك (لاتقصرو لندك علی ادبک لانه خلق لوقت غیر وقتك) کلام حکمت اتسامی منطوقجه چوجقار پدرلی زمانتک غیر بر زمانه تعیش ایلمك ایچون خلق اولنمش اولدیغی جهتله پدرل انلرک تربیه و تعلیمی وقتیه ککندولرینك استحصال ایتمکلی درجهیه حصر و قصر ایتمیوب بلکه بوانه جقاری زمانا موافق و ملام اولان موادی تعلیم ایللری اقتضا

ایدرفی الحقیقه شو قاعدهیه رعایت اولنمیه جق اولسه هیچ
 برشیده از ترقی ظهوره کیوب انسانک صفت حیوانیه حسابان
 یکنسق وسیان برحانده بولنمیه ایجاب ایدر .
 ایمدی زمانه زده اکثر ناس شو ماده نك درجهٔ اهمیانی و تربیهٔ
 اطفال بر مملکتک ثروت و سعادت و قوت و قدرتک منی علیهی
 اولدیغنی کرکی کبی فهم و اذعان ایده مبدرك دائرهٔ معارفک
 توسیعنه لزوم کورمد کلری جای تأسفسدر . ایوم مرعی اولان
 اصول تعلیمه نك دخی اذهان اطفاله ناموافقق درکار اولوب
 صرف و نیمو و منطق و معانی اسمیه شاکردک اوکر ندیم و معلمک
 اوکر ندیم دیومنون و مختصر اولد قلمری شیلر چو جغک معنای
 صحیحنی و صورت استمالنی و حتی نه مقصد ایله او قود یعنی بلمبدرک
 یا لکنر طوطی کبی تلفظ ایلدیکی برطاقم قواعد و اصطلاحاندن
 عبارتدر . صبیان علوم مذکوره قرائت و تعلمدن مقصد اولان
 عربی لسانک ماهیندن بی خبر اولدیغنی حالده اعلال و اعراب
 و امشالی قواعد دقیقه و حکمیه سننی نصل ذهنی احاطه ایده ییلور
 و هنوز اک ساده عباره بی فهم و ترکیبه قیدرتی یوغیکن فصاحت
 و بلاغت اوزره افادهٔ مر ام ایلمک اصواتی تعلمدن نه استفاده
 ایله ییلور عجباً تعلیم صبیان ایله اشتغال اپدن خواجه لرك
 قنغیبی اوکر ندیکی قواعد عربیه و منطقیه بی قالا و یا خودنما
 اجراه مقتدردر . بومقوله تعلیم اذهان صبیانی تنجیدش و اتعابدن
 بشقه برتره سی کوریه هیوت تحصیل دستمایهٔ استعداد قلمدقدن
 صکره تکرار تدرس اولوز ایسه انجق اولوقت فائده سی مشاهده
 اولنمادیغنی جمله مزك سرگذشتی و مجربی اولان حاله تندر .

مجموعه قنون

۱۸۲

بالفرض علوم مذکوره کرکی کبی تحصیل اولنسد بيله بونار
کسب کالات لازمه يه آلات اوله جفتدن اصل مقصد اولان قنون
نافعه ني تحصیله چالشدیرلمری اهم امور دند ر .

دنیا و اخرتده سرمایه سعادت لری اوله جق بو مثللو امر مهمک
حسن حصولی ضمتده هر درلو فدا کارلق اختیاری لازم کاور
ایکن بعضی پدرلر چو جقرینک ولادت و سنت و یا خود اکثر یا وقت
کلکسزین تزوج لری وسیله سیله مصارف کلیه اختیار ایدوب
امور تعلیمی یه کلنجه بارهوا اولسنی و یا خود جزئی مصرفله حصوله
کلمسنی استرل . فی الحقیقه او مقوله بر ایکی کونک هوا بی شایره
اوقدر مسرف و تکلف اولنوبده امر تعلیم و تربیه تک هیچه
مصائبی نه درجه علامت حق و جهالت اوله جفی محتاج ابضاح
دکلدر .

اوروباده تربیه اطفاله زیاده اعتنا اولنوب بو باده هر کس علی
قدر حاله بدل مجهود ایلیکی وجیبه ذمت ابوت بیلدیکندن براد مک
چو جفی دنیا یه کلدکده هر شیدن اول مصارف نلمیه سنی
دوشنور چو جق بر زمان پدر و والده سنک بوندیغی محله مکته
دوام ایله مقدمات علمیه یی تحصیل ایتدکن صکره بیوک
دارالفونلری بولنن محال بعینده یه ارسال ایله اوراده تدرس
و تبش لری چون لازم کلان مصارف کلیه بی والدینی در عهد
ایدرلر . وار باب ثروت و بساردن اولنر اولاد بی درس لری تکمیل
ایتدکن صکره ممالک سائره احوانه و اهنا لیب تک اصول
واخلاق و عاداتلر یه رأی العین کسب اطلاع ایلیک اوزره محال
بعیده یه اعزام ایدرلر .

اهمیت تربیة صبیان ۱۸۳

صبیان مقتضای حال صباوت علم و معرفت لزوم و اهمیت بی فهم و اذعان ایده میدرک و ملاحظه ملامهی ایله اشتغله میل ایلدکلی حالده والدین و یا خود زایلری گاه صورت ملایمت و گاه عنف و شدت اظهار یله تحصیل علم و ادبه پائشیدر دقلری مثللو بصر بصیرتلی کساده اولان دولتدرختی تبعه لری حقنده اولاد معامله سی ایدرک اولسا باده هر درلو و سائل تسهلیه و لوازم تشویقیه بی ایفا و حتی بعض الماتیاد دولتلی یدی یا شننه وارهنش کرک قز و کرک ارکک چوجقلرینی مکتبه قوی میمان پدرلی تجریم ایله اشعه جهاتاب علم و معرفت انتشارینه اعنا ایدرل .

تربیة عمومیه تک نزد سلطنت سنیده دخی کمال اهمیتی رهین تقدیر اولوب خاصه شو مصلحت خیریه تک حسن ترویج و تمسبته اشتغال ایلمک اوزره مقدمه نظارت مخصوصه تأسیسنه و کرک در سعادتده و کرک ممالک محروسه تک پک چوق محارنده صبیانک مجانا مقدمات علوم تدرس ایلملی ضمننده رشديه مکتبلی کشادینه همت بیورلسدن . مع مافیه مکاتب مذکوره تک صورت اداره و انتظاملری هنوز ارزواولنه حق درجده اولدیغنی مثللو محله مکتبلرنده جاری اولان اصول زیاده اصلاحه محتاج اولدیغنی اعترافه مجبور بو مثللو مکاتبک اصلاحی اولاملرینک لولد قجه اهلیت و استطاعت اصحابندن اولسنندن و ثابیا بونلرک اتخاذ ایتدکلی اصول تعلیمیه تک بولنده بولمنسندن عبارتدر . صبیان از وقت ظرفنده ترکیه بی بالمسئوله اوقیوب یازمغنی . ولزم کلان مقدمات فنونی تعلم ایلمک ارزره بر اصول مناسب وضع و تأسیسی و بونک ایچون لازم کلان کتب و رسائلمک انتخاب و ترتیبی از برهمله عهد قریبده حصولندیر اوله ییلور فقط بوجه

مجموعه فنون

۱۸۴

مطلوب معلم تدارکی بو کانسبتله براز مسکل اولدیغی منلاو یولسد ییله
 الیوم بومسلیکنده تعیش ایدنلرک اخرجی حقلرینده معذور تی موجب
 اوله جغندن بونلر حال اوزره ترك اولوب فقط یکیدن بومسلیکه سلوک
 ایده جک اولنلر اصول جدیدده بالامتخان اهلیتی تمسایان اولدیغی حالده
 قبول اولوب بو بایده مدار شوق وغیرت اولق اوزره یکی معلمه زیاد دجه
 معاش و یاخود بر نوع امتیاز و یرلسی واسکی معلمدن دخی بو صورتی قبوله
 مستعد و طالب اولان اولدیغی حالده بعد الامتخان انلرک دخی شو
 مساعده ییده ظهرا اوللری مقصد مد کورک حصوله کافی اوله جغی مخزنومدر
 بزم مکتب لارده یولسز برشی دها واردر که شو صرده انک دخی
 بیاندن کی و طور ییله مز بوندن مراد مز زوالو چو جقلرک طباق ایله
 تأدیب اولنسی ماده سیدر سایه عدالتوایه سلطنت سنیده
 الک یوک جرم و قباحت ارتکاب ایدن اشخاص قویه البنیه بر جوق
 سنلر دنبرو شوو تعذیب جسمانیدن خلاص اولد قلری حالده
 هنوز درکار اولان تراکت وجودلری جهتیله هر وجهه حقلرینده
 لطف و ملایمتله معامله اولنسی لازم کلان اطفال حقنده شو حرکت
 طوغریسی ریا کورلما ملیدر اطفالدن امر تعلمه تکاسل مورخاوت
 و یاخود شایان تقبیح بر فعل و حرکت کورلد کده مطلقا طباق ایله
 مجازات اقتضا ایتوب کونا کون صورتاً دییه واردر که یولیه اجرا
 اولندیغی حالده بونلرک هر بریسی بر جوق دکنکدن زیاده مؤثروکار کر
 اولدیغنده اشنباه یوقدر مثلا بعض کره مناسب لسیان ایله تعذیر
 و یاخود محل و مقامنی تغییر ایتک و بعض کره سائر شاگردان مکتبدن
 عزیمته نابل رخصت الدقلری حالده براز وقت توقیف ایلک ودها
 اعلاسی او قوددیغی درسی قباحتیه کوره بکرمی اوتوز ودها

۱۸۵

اهمیت تربیه صبیان

زیاده دفعه یازمغه مجبور ایتمک کبی تدبیرک حصول مقصده کافی
اوله جنی امور مجربه و مسلمه دندر .

فی الحقیقه اشبو طباق اصول مضره سی حصار کبی کمال غلطت
فهم ایله برابر عنود اولان حیوانانه مخصوص اولوب نوع شریف
انسان و باخصوص صبیان تراکت بنیان حقنده شو معائنله تک
اجراسی ناچسباندنر . یونک وجودجه ایراث ایده بیله جنکی مضرت
شویله طور سون سوء تأثیرات معنویه سی دخی درک کاردنر
اکثریا شو حال تحملکدازه مظهر اولان صبیان حقارت
و مسکنته مألوف اوله رق مدت عمر لنده عزت نفس لرینی وقایه
ایده میه جکلری مجزومندنر .
(مئیف)

ÇOCUK EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

Bir şeyin bozukluğu bilinmedikçe düzeltilmesi tasavvur edilemeyeceği gibi, bir kimsenin cehâletini itiraf etmedikçe bilim öğrenmeye başlayamayacağı kesin bir hakikattir. Olgunluğu ve iyi bir konuma ulaştıracak araçları elde etmek isteyenler ilk önce kendi noksan ve kusurlarını araştırırlar. Fakat ekseriye insan çocukluktan beri alıştığı adet ve ahlâkın güzel ve çirkin taraflarını temyizden âciz olduğundan, rüşdüne ermiş kimseler, bu keyfiyetin gerçeği örten bir mâhiyette olduğunu bilerek, bu babda diğerlerinin iyiliksever uyarılarını garaz ve hakârete hamletmeyip, gerçek bir söz kimin lisânından çıkarsa çıksın. “Söyleyene değil, söylenene bak” kaidesine, diyene bakmayarak denilene dikkat ve itibar eyerler.

Şimdi memleketimizde medeniyet eserlerinin gereği gibi ilerlemesine ve ahâlî arasında servet ve saadet araçlarının artmasına engel bazı özür ve sebepler mevcut olup, vatanın gerçek menfaatlerine vâkıf olanlar buna teessüf gözü ile bakmakta ise de, ekseri halk bundan gâfil ve mücerred “Biz atalarımızdan böyle gördük” sözü ile davranışlarından, belirtilen sebeplerin ne çeşit şeyler olduğuna ve bunların devamının amme yararına ne derece muzır ve vahim bulunduğuna dâir hemencecik akla gelen bazı maddelerin burada arz ve beyânına cesaret edilecektir. Vatanperverlik ve insaf gibi vasıflarla muttasıf olan kişilerin, bu babda hâlis niyetimizden şüphe etmeyecek, acizâne uyarılarımızın insaf ve dikkat gözü ile mütâlaasına rağbet etmelerini ve bir hatası görüldüğünde bağışlamalarını tam bir alçak gönüllülük ve dua ile temenni ve niyaz ederiz.

Çeşm-i ifsan gibi ârife mîzân olmaz
Kişi noksânını bilmek gibi irfân olmaz.

İnsâf gözü gibi ârife ölçüt olmaz
Kişi noksânını bilmek gibi irfân olmaz.

Türkün bekâsı yüce hikmetine mebnî, diğer bütün hayvanlar gibi, insan evlât ve nesebinin cismânî ihtiyaçlarının giderilmesine tabiat itirabıyla meylettiğinden, ruhânî ihtiyaçlarının istihsâline ise aklen ve şeran mamurdur. Bundan dolayı, rüşd ve akıl sahibi kişiler evlat ve torunlarının bedenlerinin iyi korunmasına çaba sarfettikleri kadar, ilim ve edep tahsil eylemelerine ihtimam göstermeyi en önemli babalık vazifesi addederler. bu se-

beple insan, türünün bekâsı sebeplerinin istihsâlinde hayvan ile müşterek olup, ancak neslinin manevi ihtiyaçlarının karşılanmasıyla temeyyüz eder. Evlâtlarının bedenlerinin korunması hakkında ebeveynin çaba ve ihtimamları her ne kadar uzun sürerse sürsün, yine sınırlı bir sürede olup; ondan sonra çocuklar, kendi çaba ve gayretlerinin semeresi olarak hem kendilerini ve hem de ebeveyninden mazhar olduğu güzel muameleyi icra etmek üzere vücuda gelecek evlâdını beslemeye mecbur olacağından, işte o gün geldiğinde çocuklarının sefalet ve düşkünlüğe düşmesini istemeyenler, onlara vaktiyle ilim ve maarifet veyahut bir iş ve sanat öğretmeyi en önemli iş addederler. Ve işbu ilim ve sanat, zaman ve durum gereği bazı kere çocuğun meyl ve hevesine göre seçilir.

Fakat bir çocuk her ne mesleğe girecek olur ise olsun, evveleminde kendi dilini kolaylıkla okuyup yazacak alış verişini kalem ile hesap edecek kadar yazı sanatını öğrendikten sonra, edineceği mesleğe göre lâzım gelen fûnûnu tahsil eylemek lâzımdır. Şu esasa riâyet olunmadıkça hiçbir meslek ve sanatta maharet kazanmak mümkün olmaz. Genellikle zanolunduğu gibi ilim ve sanat ayrı şeyler olmayıp hakikatte aralarında kuvvetli bir bağ ve alaka vardır. Bilimlerin sanayiye fazlaca katkı ve yardımı olup, mesela dülgelik, duvarcılık ve boyacılık ve hatta en sade görünen fırıncılık ve aşçılık sanatları ilmî kâidelere dayalıdır. Eğer ki pek çok sanayi erbâbı kendilerine lâzım olan fenlerden habersiz oldukları halde sanatlarını icra ederlerse de, bunun gibiler papağan ve diğer bazı mukallid hayvanların konuşma ve raks etme ve diğer hareketleri öğrenmesi kabilinden olarak, yaptıkları şeylerin esas ve hikmetini bilmezler ve hemen ustalarından gördüklerini yapıp, sanatlarının ıslâhına gücü yetmek şöyle dursun, bu tür terakkinin imkânı hayallerine dahi gelmez. İşte bizim taraflarda meslek ve sanayinin ilerlememesine dahi sebep olup, birçok sanayi için zorunlu olan kimya ilmi ve fizik ve resim ve hendese ve mekanik gibi bilimlerin temel maddeleri taallüm olunmadıkça, memleketimizde sanayimiz, maruz kaldığı durgunluk hâlinde kurtarılması mümkün olamaz. Hem civârımız olan Avrupalılar sanayi ve maarifete yüksek bir dereceye varmış iken, bizim, ilimsiz, şu durgunluk hâlinde bile kalmamız kabil olmayıp gittikçe gerileyeceğimiz açıktır. Çünkü Avrupalılar ilimler ve fenler sayesinde icad ve kullanımına eriştikleri alet ve edavât vasıtasıyla mamullerini en kolay şekilde ve en ucuz fiyatla çıkararak bu tarafa nakl edip sattıklarından, bizim sanayi ehlinin eski usuller üzere yalnız el ile imal eyledikleri emtia, bittabi, pahalı geleceğinden, Avrupa üzünlerine mukâvemet edemeyerek, şu halde şimdiye kadar kötü ettikleri pek çok görüldüğü gibi, sonunda Me-

mâlik-i Mahruse-i Şâhâne'de, sanayinin hemen bütünüyle yokolmasına sebep olacağı aşikâr bir şeydir.

Bundan muradımız bir memleket ahali kendisine lâzım olan eşyanın kâffesini bizzat imal ve tahsil ederek başka memlekete muhtaç olmamalıdır, demek değildir. Önceleri bu babta, henüz bir ön tecrübe geçirilmeksizin Avrupa'da dahi bu fikirlere yönelinmiş ise de, sonraları erbâbı indinde geçersizliği ortaya çıkmış olduğundan bu babta ısrar etmeyiz. Memalik-i Mahruse-i Şâhâne'nin arazisinin genişliği ve verimliliği cihetiyle, her şeyden evvel ziraatın genişletilip yaygınlaştırılmasına çaba ve ihtimam gösterilmesinin daha hayırlı olacağı malûm ise de, Avrupalılara nisbetle köylü mesâbesinde kalmamak için, fûnûn ve sanayinin bil-küllüye ihmâliyle yok olacağına aldırılmamaktan doğan birçok zararlardan sarf-ı nazar, millî namusa dokunur şeylerdendir. Her ne ise bunları başkaca bahis mevzuu olunacak meselelerden olup saadetimizden hariç bulunduğundan bu mahalde tafsilatına girişmek iktizâ etmez.

Şu girişten açık olacağı vecihle, bugün yalnız devlet memuriyetinde bulunmak için değil, hangi meslek ve sanata girmek murâd olunmuş ise olunsun, herkes hal ve mevkiinin müsâdesine ve seçilecek mesleğe göre çocuklarının talim ve terbiyesine çaba ve ihtimam göstermelidir. İşbu terbiyenin dahi biraz okuma yazma öğrenmekten ibaret olması zamanımızda kifâyet etmeyip, kitabetin, sırf tahsiline aile olduğu fûnûn ve maariften, herkesin haline göre hissedâr olması lâzımdır.

Çünkü insanın nutk ve iradesi sebebiyle, diğer hayvanlar gibi yaşama şekli bir derecede kalmayıp, daima terakkiye mâil ve yetenekli olduğundan, Eflâtun'un "Çocuğunu kendi terbiyen üzere eğitme. Çünkü o, senin yaşadığın zamanın dışındaki bir zamanda yaşamak için yaratılmıştır" felsefi sözü gereğince, çocuklar, pederleri zamanının dışındaki bir zamanda yaşamak için yaratılmış olduğu cihetle, pederler onların talim ve terbiyesini vaktiyle kendilerinin istihsâl ettikleri derecede bırakmayıp, belki bulacakları zamana uygun olan şeyleri talim eylemeleri iktizâ eder. Gerçekte şu kâideye riâyet olunmayacak olsa, hiçbir şeyde bir gelişme izi ortaya çıkmayıp, insanın, hayvanlık vasfına uygun bir düzeyde bulunması icab eder.

Şimdi zamanımızda insanların çoğu şu maddenin ehemmiyet derecesini ve çocuk eğitiminin bir memleketin servet ve saadet ve kudret ve kudretinin temel dayanağı olduğunu gereği gibi anlamayarak eğitim alanının genişletilmesine lüzum görmemeleri esef duyulacak bir şeydir. Bugün

yürürlükte olan eğitim yönteminin dahi çocukların zihinlerine uygun olmadığı bilinmekte olup, sarf ve nahv ve mantık ve meâni ismiyle, öğrencinin “öğrendim” ve öğretmeninse “öğrettim” diye memnun ve müftehir oldukları şeyler, çocuğun tam anlamını ve kullanılış şeklini ve hattâ ne maksat ile olduğunu bilmeyerek, yalnız yapağan gibi telaffuz eylediği birtakım kurallardan ve terimlerden ibarettir. Çocuklar, belirtilen ilimleri okumayıp, öğrenmekten maksat olan Arapçanın mahiyetinden habersiz olduğu halde, onun ilâl, irâb ve emsâli dakik kaidelerini ve felsefesini nasıl kavrayabilir ve henüz en sade ibareyi anlayıp kurmaya gücü yok iken, fesâhat ve belâgat üzere merâmını anlatma usûlünü öğrenmekten ne istifade edebilir acaba? Çocuk eğitimi ile uğraşan hocaların hangisi öğrettiği Arapçanın kaidelerini ve mantığını sözlü veya yazılı olarak icraya muktedirdir? Bu tür eğitimin, çocukların zihnini karıştırıp yormaktan başka bir semeresi görülmeyip, eğitim için gerekli olan sermaye elde edildikten sonra tekrar olunur ise, ancak o zaman yararının görüldüğü, başımızdan geçen ve tecrübe ettiğimiz durumlardandır. Hattâ adı geçen ilimler gereği gibi öğrenilse bile, bunlar lâzım olan kültürel ihtiyaçların karşılanmasına alet olacağından, asıl maksat olan yararlı fenleri tahsile çalıştırılmaları en önemli işlerdendir.

Dünya ve ahirette mutluluk sermayeleri olacak bunun gibi önemli bir işin iyi bir şekilde gerçekleştirilmesi her türlü fedakârlık tercihini lâzım kılarlarken, bazı pederler çocukların doğum, sünnet veyahut ekseriya vakti gelmeksizin evlenmeleri vesilesiyle büyük masraflar yapıp, eğitim işine gelince bedava olmasını veyahut cüzî masrafla husule gelmesini isterler. Gerçekte bu tür bir iki günlük havâyî şeylere o kadar masraf edip külfete katlanıp da talim ve terbiye işinin hiçe sayılması ne derece ahmaklık ve cehâlet olacağı izaha muhtaç değildir. Avrupa’da çocukların terbiyesine ziyade itina olunup bu hususda herkes gücü yettiğince çaba harcamayı babalık görevi bildiğinden, bir adamın çocuğu dünyaya geldikte her şeyden evvel öğretim masraflarını düşünür. Çocuk bir zaman peder ve vâldesinin bulunduğu mahalde mektebe devam ile, başlangıç bilimlerini öğrendikten sonra, büyük üniversiteleri bulunan uzak yerlere göndererek orada eğitim ve yaşamaları için lâzım gelen büyük masarfları ebeveyni üstlenirler. Ve hâli vakti yerinde olanlar, evlâtlarını derslerini tekmil ettikten sonra diğer memleketlerin ahvâlini ve halkının usûl ve ahlak âdetlerini bizzat görerek tanımaları için uzak yerlere gönderirler.

Çocuklar, çocukluk durumu gereği ilim ve marifetin lüzûm ve ehemmiyetini anlamayarak oyun ve eğlence ile uğraşmaya heves ettikleri halde,

ebeveyni veyahut velileri bazan yumuşak bir şekilde ve bazan da sertlik göstererek, ilim ve edeb tahsiline çalıştırdıkları gibi, basîret gözleri açık olan devletler dahi tebaları hakkında evlât muâmelesi ederek, ol bâbta her türlü kolaylık vesilelerini ve teşvik unsurlarını yerine getirerek ve hattâ bazı Almanya devletleri yedi yaşına varmış gerek kız ve gerek erkek çocuklarını mektebe koymayan pederleri cezalandırarak, ilim ve marifet ışıklarının her yere yayılmasına itina ederler.

Genel eğitimin Saltanat-ı Seniyye nezdinde dahî ehemmiyeti takdir olunup özellikle şu hayırlı işin yaygınlaştırılıp yürütülmesiyle meşgul olmak üzere, başlangıçta özel bir bakanlık tesisine ve gerek Dersaadet'te ve gerek Memâlik-i Mahsuse'nin pek çok mahallerinde çocukların karşılıksız başlangıç ilimlerini öğrenmeleri zimmında rüştiye mekteplerinin açılmasına himmet buyrulmuştur. Mâmâfih, adı geçen okulların idare e intizam şekli henüz arzu olunacak derecede olmadığı gibi, mahalle mekteplerinde yürürlükte olan usûl ziyade ıslâha muhtaç olduğunu itirafa mecburuz. Bunun gibi mekteplerin islâhı, evvela muallimlerimizin oldukça ehliyet ve yeterlilik sahiplerinden olmasına ve sâniyen bunların benimsedikleri öğretim yönteminin yolunda bulunmasından ibarettir. Çocuklar az vakit zarfında Türkçeyi kolaylıkla okuyup yazmayı ve lâzım gelen başlangıç fenlerini öğrenmek üzere uygun bir usûl konulup yerleştirilmesi ve bunun için lâzım gelen kitap ve risâlelerin seçimi ve tertibi az bir himmetle kısa bir sürede meydana gelebilir. Fakat istenilen şekilde muallim tedariki buna nisbetle biraz müşkil olduğu gibi, bulunsa bile, bugün bu meslekle geçinenlerin ihracı, haklarında mağduriyete sebep olacağından, bunlar oldukları gibi bırakılıp, fakat yeniden bu mesleğe gireceklerinden imtihan neticesinde yeni yöntemlerde ehliyeti sabit olanlar kabul olunup bu bâbta sevk ve gayret umuru olarak yeni muallimlere ziyadece maaş veyahut bir nevi imtiyaz verilmesi ve eski muallimlerden dahi bu sureti kabule hazır ve talip olan olduğu halde imtihandan sonra onların dahi şu yardıma mazhar olmaları, adı geçen maksadın husûlüne kâfi olacağı meczumdur.

Bizim mekteplerde yolsuz bir şey daha vardır ki şu sırada onun dahi beyânından geri durulamaz. Bundan muradımız zavallı çocukların dayak ile te'dîp olunması maddesidir. Adâletli Saltanat-ı Seniyye'de en büyük cürm ve kabahatı işleyen, bünyesi kuvvetli şahıslar, birçok senelerden beri şu bedenî işkenceden kurtuldukları halde, henüz vücutlarının nazikliği cihetiyle her vecihle haklarında letâfet ve nezaketce muamele olunması lâzım gelen çocuklar hakkında şu hareket doğrusu reva görülmemelidir. Çocuklardan, öğretimde tembellik ve gevşeklik veyahut çirkin bir fiil ve

hareket görüldüğünde mutlaka dayak ile cezalandırılmaları gerekmeyip türlü türlü terbiye usûlleri vardır ki yoluyla icra olunduğu halde bunların her birisi birçok değnekten ziyade tesirli ve işe yarar olduğunda şüphe yoktur. Meselâ bazı kere münasip lisan ile azarlamak veyahut mahal ve makamını değiştirmek ve bazı kere diğer öğrenciler mektepten çıkmaya izin aldıkları halde biraz vakit okulda tutmak ve daha alâsı okuduğu dersi kabahatına göre yirmi otuz ve daha ziyade defa yazmağa mecbur etmek gibi tedbirin maksadın gerçekleşmesine kâfi olacağı denenmiş ve kabul edilmiş şeylerdir.

Gerçekte zararlı olan işbu dayak yöntemi eşşek gibi zor anlayan ve aynı zamanda inatçı olan hayvanlara mahsus olup, nev-i şerif insan ve özellikle çocuk gibi bünyesi nazik olanlar hakkında şu muamelelerin icrası uygun değildir. Bunun vücutça getirebileceği zarar şöyle dursun, kötü manevi etkisi de bilinmektedir. Ekseriya şu hal tahammüllerini yok ettiğinden, çocukların hakaret ve miskinliğe alışkın olarak ömürleri boyunca izet-i nefislerini koruyamayacakları kesindir.

